

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/СС 05/4-02 бр. 219/1-XIV/1
11.02.2010. године

На основу члана 211. став 1. алинеја 16. и члана 256. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој III редовној седници, одржаној дана 11.02.2010. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије са оценом докторске дисертације: МАНАСТИР НОВА ПАВЛИЦА - ИСТОРИЈА, АРХИТЕКТУРА И ЖИВОПИС, кандидата мр Бранислава Цветковића и одобрава усмена одбрана.

Ова се одлука упућује Стручном већу Универзитета на сагласност.

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Комисији
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Весна Димитријевић

Факултет Филозофски
04/1-2 бр.6/1686
 (број захтева)
17.01.2010.
 (датум)

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
 Веће научних области
друштвено-хуманистичких наука
 (Назив већа научних области коме се захтев упућује)

ЗАХТЕВ**за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији**

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Бранислава (Јован) Цветковића

(име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИДАТ

Бранислав (Јован) Цветковић

(име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под насловом:

Манастир Нова Павлица – историја, архитектура и живопис

Универзитет је дана 7.10.2008. својим актом под бр 612-25/241-8 дао сагласност на предлог теме докторске дисертације која је гласила:

Манастир Нова Павлица – историја, архитектура и живопис

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

Бранислава (Јован) Цветковића

(име, име једног од родитеља и презиме)

образована је на седници одржаној 12.11.2009. одлуком факултета под бр 1685/1-XIII/3 у саставу:

Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1. др Миодраг Марковић	доцент	ис. уметности	Филозофски ф.
2. др Драган Војводић	доцент	ис. уметности	Филозофски ф.
3. др Иван Стевовић	доцент	ис. уметности	Филозофски ф.
4. др Даница Поповић	научни саветник	ис. уметнос	Балканолошки инс. САНУ
5. др Татјана Стародубцев	доцент	ис. уметности	Академија уметности НС

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници одржаној дана 24.12.2009.

Прилог:

1. Извештај комисије са предлогом
2. Акт Наставно-научног већа факултета о усвајању извештаја
3. Примедбе дате у току стављања извештаја на увид јавности, уколико је таквих примедби било.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Проф. др Весна Димитријевић

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

ИЗВЕШТАЈ О ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

На седници Наставно-научног већа одржаној 12. новембра 2009. године одређена је комисију за оцену и одбрану докторске дисертације под насловом МАНАСТИР НОВА ПАВЛИЦА, ИСТОРИЈА, АРХИТЕКТУРА И ЖИВОПИС, коју је поднео мр Бранислав Цветковић. За чланове комисије изабрани су др Миодраг Марковић, доцент, у својству ментора, др Драган Војводић, доцент, др Иван Стевовић, доцент, др Даница Поповић, научни саветник Балканолошког института САНУ и др Татјана Стародубцев, доцент Академије уметности у Новом Саду. Пошто су чланови комисије прочитали дисертацију, о њој износе следеће мишљење.

Докторска дисертација мр Бранислава Цветковића изложена је на 250 компјутерски обрађених страна, које поред основног текста укључују напомене, списак скраћеница и списак илустрација. Уз рукопис дисертације приложен је и ЦД РОМ са 132 илустрације. Рукопис се састоји од десет глава, од којих су скоро све издељена на поглавља, а једно од поглавља седме главе рашчлањено је на шест одељака. Наведена подела текста усклађена је са уобичајеном структуром научних монографија посвећених споменицима средњовековне уметности.

Кратка уводна глава (стр. 7-9) најпре упознаје читаоца са историјским оквирима у којима је настао разматрани споменик, затим се прецизно саопштава положај манастира и наводе имена његових оснивача, да би на крају укратко била изложена садржина глава које следе. Прва од њих представља критички преглед претходних истраживања историје, архитектуре и живописа манастира Нове Павлице, али и других тема које је аутор сматрао посебно важним за његову студију (стр. 11-34). То су реликвијар из светогорског манастира Ватопеда који су ктитори Нове Павлице, браћа Стефан и Лазар Мусић, поклонили својој задужбини, затим средњовековни град Брвеник и црква Стара Павлица, у чијој близини је манастир основан. Хронолошки преглед литературе почиње текстовима Феликса Каница, написаним почетком друге половине 19. века, а завршава се недавно објављеним текстовима

самог аутора. Поред чланака и студија у стручним часописима, монографија, синтеза, разматрана је и литература о познијим историјским изворима који говоре о Новој Павлици, а поменуте су и кратке белешке о том споменику у популарним публикацијама. Преглед ће стога бити веома користан за сва будућа истраживања задужбине браће Мусић. Истовремено, он јасно показује стање истражености споменика, и у целини и у појединостима.

У следећој глави под насловом ОСНИВАЧИ МАНАСТИРА (стр. 35-58) пажња је усмерена на породицу Мусић и област којом је она управљала. Кроз три поглавља разматрају се сви релевантни извори, укључујући и народно предање о Мусићима и њиховој задужбини. Прихватајући нека ранија гледишта, оснажена сопственим запажањима, Цветковић указује на значај који је породица Мусић имала у годинама пре и после Косовске битке. Та запажања искоришћена су и у оквиру четврте главе дисертације која носи наслов ИСТОРИЈСКИ ПОРТРЕТИ И ХРОНОЛОГИЈА (стр. 59-85).

Ту су, у првом поглављу, најпре изнети сви расположиви извори релевантни за прецизно датовање изградње манастирског комплекса и живописа из 14. века у католикону. Поново су предочена и тумачења тих извора у старијој литератури, нарочито тумачења натписа исписаног крај фигуре Стефана Мусића у коме је кнез Лазар означен као свети. Цветковић се приклања давно изнетом, а у новијој литератури занемареном гледишту Владимира Р. Петковића, који је сматрао да је употреба светитељског епитета уз име кнеза Лазара била могућа тек након његовог увршћења у светитељски ред, тј. после Косовског боја. Образлажући такав свој став, он износи низ занимљих и понекад веома луцидних запажања. Дobar део тих запажања познат је одраније јер су објављена пре неколико година у једном Цветковићевом чланку. Зато ћемо овде навести само суштинске закључке. Портрети браће Мусића у Новој Павлици, а и низ других података, говоре у прилог претпоставци да је за живописање те цркве заслужан млађи брат, "господин" Лазар Мусић. Он је раскошније одевен од свог брата. Носи пурпурну хаљину с коластим аздијама и има марамицу заденуту за појас, чији је крај карактеристично пребачен преко руке као лорос. Уз то, он је представљен као жив човек, док је његов брат Стефан насликан посмртно. Стефаново идеализовано, озбиљно лице осенчено је зеленом бојом, очи су му неприродно крупне, а и формулација натписа крај његове фигуре указује на то да је реч о представи покојника. Из наведених разлога портрет Лазара Мусића представљао би изузетно значајан историјски извор за изучавање неиспитаног раздобља посткосовских династичких размирица у српским земљама. Тада је млађи Мусић могао аутономно да наступа у породичној области не признавајући ничију супрематију. У том раздобљу он је, по свему судећи, осликао породични маузолеј који је био сазидан још у годинама пред косовску битку. Живописање је изведено после 1390/1391. године, након увршћења кнеза Лазара у светитељски ред, а пре него што су Мусићи, 1395. или 1396, прогнани са своје земље.

Цветковићева запажања о хронологији најстаријих фресака Нове Павлице и о њиховим ктиторима стварају нове могућности за истраживање тог важног споменика српске средњовековне уметности. Она су вредна и због тога што ће подстакнути нове расправе о поменутим питањима јер поједина од њих и даље остају отворена. Довољно је, на пример, указати на чињеницу да натписи поред фигура браће Мусић као ктитора цркве означавају Стефана, а не Лазара. О томе, као и о другим сродним питањима, биће, међутим, више речи приликом одбране Цветковићевог рада.

Пета глава дисертације посвећена је архитектури Нове Павлице (стр. 86-101) и састоји се од пет поглавља. У првом се разматрају сачувани остаци манастирског комплекса, у другом је проучен наос цркве, у трећем њена припрата, у четвртном звоник, а у петом надгробни споменици откривени у околини цркве, богати епиграфском грађом. Узимајући у обзир налазе систематских археолошких испитивања вршених у манастиру између 1982. и 1986. године, Цветковић с добрим разлозима сумња у постојање старијег култног објекта на месту задужбине Мусића. Порекло градитељског решења манастирског католикона, пре свега основе цркве, тражи у идејним и уметничким оквирима тзв. Моравске архитектуре. Најближи образац била би Раваница. С друге стране, у обради фасада и камене пластике види утицај локалне градитељске традиције. Њој приписује и појаву пиластара у западном травеју јер се они не срећу ни у једном другом споменику моравске групе споменика. Узор би у том смислу био Градац који је и по неким другим детаљима (обрада портала и прозора, нарочито олтарске бифоре) послужио као образац протомајстору Нове Павлице. За разлику од неких других истраживача, Цветковић сматра, рекло би се исправно, да је припрата, коју он додуше на појединим местима неоправдано назива спољном припратом или ексонартексом, настала убрзо након завршетка радова на изградњи главног дела цркве. Изградња звоника датована је у другу половину 19. века.

У шестој глави (стр. 102-126) детаљно је пописано и описано све што се сачувало од живописа у католикону Нове Павлице, почев од главне куполе до најниже зоне. Исцрпно су описани и сликани орнаменти. Програм живописа Нове Павлице био је одраније у великој мери познат, захваљујући студијама Христине Лисичић и Милорада Михаиловића, као и цртежима Бранислава Живковића. Међутим, многобројни натписи на фрескама нису били прочитани или су прочитани непрецизно па су и поједине представе биле погрешно протумачене. Цветковић сада већину тих непрецизности и недостатака исправља или допуњава. Чини се да при томе није узео у обзир исцрпан попис фресака Нове Павлице, садржан у каталошком делу недавно написане докторске дисертације посвећене српском зидном сликарству у доба Лазаревића и Бранковића, иако ту дисертацију цитира у свом историографском прегледу. Отуда се у два најновија пописа павличких фресака појављују ситне неподударности које би вредело разјаснити приликом одбране рада.

Седма глава рада, далеко најопширнија (стр. 127-204), носи наслов ИКОНОГРАФСКА АНАЛИЗА. Подељена је на пет поглавља. У првом су изнете опште напомене о функцији и карактеру сликаног програма у средњовековним црквама, у другом су анализирани фреске куполе, у трећем живопис сводова, у четвртом тематски програм олтарског простора, а у петом су проучене фреске наоса. То поглавље издељено је на шест одељака, посвећених циклусима Великих празника, Христових страдања, Христових чуда и поука, фризу светитељских попреја, стојећим светитељским фигурама и орнаментима. Иако се то не види из наслова, Цветковић у овој глави углавном тумачи тематски програм фресака Нове Павлице, одабир и распоред сцена и појединачних фигура, као и њихов међусобни однос. Иконографским решењима посвећена је знатно мања пажња. То је штета, с обзиром на то да је Цветковић, који се у тумачењу програма живописа исказао као врстан познавалац релевантних споменика средњовековног сликарства, свакако могао да оствари значајне резултате и у истраживању иконографије новопавличких фресака.

Поменути недостатак донекле је исправљен у осмој глави рада у којој је анализиран сликарски поступак живописаца Нове Павлице (стр. 205-222). И та глава је рашчлањена на више поглавља. У њима се најпре разматра стање фресака и указује на претходне покушаје да се раздвоје рукописи мајстора. Затим Цветковић излаже своје гледиште о том питању. Претпоставља да су посао обавиле четири групе живописаца. Најбољи од њих извео је стојеће фигуре у најнижој зони наоса, а вероватно и на бочним зидовима олтар, примењујући у наосу особен ликовни поступак у обради лица на накнадно постављеном малтеру финијег састава. Један сарадник тог сликара радио је допојасне фигуре у другој зони наоса. Рукопис осталих мајстора Цветковић уочава на фрескама у осталим деловима наоса и олтарског простора. У посебним поглављима разматрани су обрада фигура, композициони поступци и колорит. Последња три поглавља посвећена су трагању за стилским паралелама, могућим предлошцима и пореклу сликара Нове Павлице. Ту је указано и на неке иконографске аналогije са Градцом, Сопоћанима и споменицима моравског сликарства. Претпостављено је, ипак, да је најбољи сликар био родом из Византије или да је школован у некој грчкој зографској радионици. У том контексту истакнута је и једна раније неуочена аналогија са фрескама цркве Светог Спаса у Верији.

У деветој глави дисертације разматрају се фреске у ПРИПРАТИ (стр. 316-332). Најпре је у првом поглављу још једном учињен осврт на питање обнове припрате, али сада у светлу недавног открића фресака из 1464. године у том делу цркве. У засебним поглављима проучавају се историјске композиције насликане на јужном зиду припрате, затим сачуване фреске на источном зиду и, на крају, стилске особине живописа 15. века. Иако Цветковић сматра да је Михаило Анђеловић, који се помиње у ктиторском натпису у припрати, био "покровитељ", а можда и финансијер обнове Нове Павлице, он искључује могућност да је властелин чија је представа сачувана на источном делу јужног зида припрате имао везе с

породицом Анђеловић. Чини се да таква тврдња није довољно аргументована, али је Цветковићево оспоравање ранијих претпоставки да је реч о представи Михаила Анђеловића сасвим убедљиво. У вези са фрескама сачуваним на источном зиду припрате изнето је занимљиво запажање да једна до њих, представа Богородице с Христом у лунети портала, потиче из времена првог осликавања Нове Павлице.

Последња, десета глава дисертације носи наслов ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА (стр. 237-247). Ту су укратко поновљени најважнији закључци и претпоставке које су проистекле из исцрпног истраживања споменика. Неки од тих закључака и претпоставки неће, највероватније, наићи на општу сагласност у науци и биће подвргнути додатним проверама, али нема никакве сумње да докторска дисертација мр Бранислава Цветковића представља резултат оригиналног научног рада кандидата и да доноси нове и значајне резултате у сваком сегменту истраживања Нове Павлице као значајног споменика српске средњовековне уметности. Стога предлажемо Већу да поменутом кандидату одобри усмену одбрану докторског рада.

др Миодраг Марковић, доцент

др Драган Војводић, доцент

др Иван Стевовић, доцент

др Даница Поповић, научни саветник
Балканолошког института САНУ

др Татјана Стародубцев, доцент Академије
уметности у Новом Саду.

Београд, 12. јануар 2010.